

SECCIÓ DE CIÈNCIES

BIOLÒGIQUES,

A CÀRREC DE

LLUÍS GARCIA I SEVILLA

LA QÜESTIÓ *IDENTITÀRIA* AL REGNE D'ESPANYA: DADES DEL CIS¹

1. MOTIUS PER TRIAR EL TEMA

Hi ha certa proclivitat a considerar com a cultura catalana, i concretament quant a la literatura, l'expressada en espanyol per catalans. En part, la definició imperfecta de *llengua* del nostre diccionari, el normatiu, permet aquesta interpretació: «Sistema de signes orals, reflectit sovint en un codi escrit, que serveix bàsicament per a la comunicació». Aquesta definició minimitza excessivament les propietats identificadores d'una llengua i, en general, dissocia clarament, i pens que erròniament, una llengua de la societat que conforma. Malgrat això, sembla evident que la minimització identificadora de la nostra llengua prové, fonamentalment, de la forta pressió (política, mediàtica, de dèficit fiscal, etc.) que pateix tota la nostra societat. És un cas particular de conformitat social.² Cal recordar que la conformitat social exercida per una majoria, natural i real o augmentada artificialment pel poder, sobre una minoria pot alterar la percepció dels minoritaris fins a fer-los acceptar fets que objectivament no són certs. Atès que la nostra societat està sotmesa a una forta pressió desnacionalitzadora, és raonable esperar que molts dels nostres ciutadans arribin a dubtar de la nostra posició «resistencia-

242

1. L'autor vol agrair els comentaris de na Mercè Garau, els comentaris i l'ajut tècnic de n'Imma Grande, els comentaris i les informacions de n'Albert Padró-Solanet i d'en Rafael Castelló, i les anàlisis d'aquest darrer. Així mateix regracia a en Josep M. Mestres per les correccions i els suggeriments lingüístics.

2. Paradigma experimental d'Asch, vegeu LI, GARCIA I SEVILLA (1999), *Conformitat social i identitat lingüística*, Barcelona, IEC.

lista» i, fins i tot, arribin a pensar que per ventura en feim un gra massa i que, per contra, *ells* tenen raó.

Amb la intenció de fornir, dins aquest cicle de conferències, d'una perspectiva completament nova i real per al segle que just acabam d'encetar, miraré d'analitzar les dades científiques que semblen donar la raó als nostres desnacionalitzadors. I, això, a partir de llurs pròpies dades, les dades més oficialistes espanyoles: les del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS). Aquestes dades, i llurs interpretacions, han estat obtingudes dins l'ambient de *pressió conformadora* exercida sobre la nostra societat. I aquesta pressió no prové només del fet d'ésser una minoria demogràfica, una minoria real, sinó que som posats artificialment en minoria pel poder polític i els seus òrgans, entre d'altres el CIS. La pressió conformadora, tècnicament, minoritza els resultats obtinguts per les enquestes, tant en el sentit d'evitar que els entrevistats s'expressin lliurement com que autocensurin les respostes per tal de fer-les compatibles amb allò que el poder espera que diguin.

243

2. ESTRUCTURA DE L'ENQUESTA

Si hom cerca *identidad* al web del CIS (<http://www.cis.es>), troba, tot passant per «Catálogo de encuestas», «Comunidades autónomas», «Identidad territorial», dues enquestes: «Instituciones y Autonomías (I)» del 1998 (estudi 2286) i «Instituciones y Autonomías (II)» del 2004 (estudi 2455). En realitat, és la mateixa enquesta, amb petites variants, administrada amb un interval de sis anys:

- Enquesta «Instituciones y Autonomías»: 66 preguntes
 - Sobre la problemàtica del Regne: 5

- Sobre la problemàtica de l'«Autonomía» de l'entrevistat: 21
 - Sobre la problemàtica de l'«Ayuntamiento» de l'entrevistat: 4
 - Sobre l'organització de l'«Estado de las Autonomías»: 15
 - En relació amb el comportament electoral de l'entrevistat: 7
 - En relació amb els sentiments identitaris de l'entrevistat: 2
 - En relació amb les idees polítiques i religioses de l'entrevistat: 3
 - Sobre la identificació de l'entrevistat: 3
 - Sobre la situació econòmica i laboral de l'entrevistat: 6
- Semàntica del qüestionari: Constitució espanyola de 1978
- «España»
 - «política nacional»
 - «Parlamento de la Nación»
 - Etcètera
- Persones entrevistades
- Ciutadania espanyola de devuit anys o més
- Preguntes d'identificació
- Pregunta 57 «Sexo: Hombre / Mujer»
 - Pregunta 58 «Edad: 18-24 / 25-34 / 35-44 / 45-54 / 55-64 / 65 y +»
 - Pregunta 59 «¿Podría decirme la Comunidad Autónoma en la que ha nacido Ud.? ¿Y en la que nació su padre? ¿Y su madre?»

— Pregunta 47, just l'anterior a la d'identitat territorial:

Pregunta 47

¿Qué término prefiere utilizar Ud. para referirse a su Comunidad Autónoma? ¿Es una región o una **nación**?

Una región (Pasar a Pregunta 47a)

Una nación (Pasar a Pregunta 47b)

Ninguno de los dos, otro término (*NO LEER*)

SÓLO A QUIENES SE REFIEREN A SU COMUNIDAD AUTÓNOMA COMO UNA REGIÓN

Pregunta 47a

Y en relación con el sentimiento regionalista, ¿podría decirme, por favor, dónde se colocaría Ud. en una escala de 1 a 10, en la que el 1 significa el mínimo regionalismo y el 10 el máximo regionalismo?

245

SÓLO A QUIENES SE REFIEREN A SU COMUNIDAD AUTÓNOMA COMO UNA NACIÓN

Pregunta 47b

Y en relación con el sentimiento nacionalista, ¿podría decirme, por favor, dónde se colocaría Ud. en una escala de 1 a 10, en la que el 1 significa el mínimo nacionalismo y el 10 el máximo nacionalismo?»

— Pregunta d'identitat territorial:

Pregunta 48

¿Con cuál de las siguientes frases se identifica Ud. en mayor medida?

Me siento únicamente español
Me siento más español que de mi comunidad
Me siento tan español como de mi comunidad
Me siento más de mi comunidad que español
Me siento únicamente de mi comunidad

Tot el qüestionari sembla dissenyat per a exercir una forta pressió conformadora, en el sentit nacional, en la persona que respon, per a aconseguir-ne una resposta *espanyolista*. Podem deixar de banda aspectes tan fonamentals com la llengua del qüestionari i la llengua de l'entrevista, en espanyol, que, d'entrada, explícitament no accepta l'existència, dins el Regne d'Espanya, de societats diferents de l'única oficialment existent: la coneguda com a *espanyola*. També podem deixar de banda, de moment, que l'enquesta és feta per un representant acreditat d'un organisme del Govern espanyol.

246

Semànticament, l'enquesta confon, em pens que deliberadament, el concepte politicoorganitzatiu de *estat* amb el concepte de *nació*, propi de les ciències socials. Per a evitar aquesta confusió caldria usar el terme «Regne d'Espanya», *olim* «Regne de Castella» o, més ben dit encara, de «Castella i Lleó», terme que més s'ajusta a la realitat històrica d'aquest *estat*³ creat per les accions seculares de diverses dinasties, guerrejant o aliant-se matrimonialment entre elles, per tal de conservar o d'engrandir el seu patrimoni familiar territorial. En tot cas, aquesta ideologia característica de la Constitució espanyola de 1978 és ben lluny de la idea de *nació espanyola* de la segona⁴ Constitució espanyola, la coneguda com de Cadis o de 1812, l'article 1 del capítol 1 del

3. L'autor refusa cedir sota la pressió conformadora i escriure llagoterament amb majúscula aquest nom comú i d'altres de semblants.

4. La primera és la de Baiona o de 1808.

títol I de la qual declara: «La Nación española es la reunión de todos los españoles de ambos hemisferios», afirmació que permet distingir entre el conjunt («reunió») dels individus, vertadera font de les accions, i els territoris, humanament inactius. Per contra, la Constitució espanyola de 1978 defineix la «Nación española» més aviat com un territori indefinit, per no especificat, però que implícitament és allò que resta dels dominis territorials hereditaris dels reis de Castella i Lleó, *nunc* d'Espanya.⁵

Seqüencialment, el qüestionari reserva les preguntes més «difícils», sobre la situació econòmica i laboral de la persona entrevistada, al final de l'entrevista, quan hom pot suposar que la persona entrevistada ja s'ha confiat que l'enquestador no pretén fiscalitzar ni baixes laborals, ni negocis, etc., il·legals. A més, just abans la persona entrevistada ha respost, com de passada i sense donar-hi importància, sobre la seva identificació, reduïda al sexe i a l'edat. Per contra, la seva identitat nacional és inquirida just abans de demanar-li per les seves idees polítiques i religioses, dins el bloc més íntim i personal, quan ja la persona entrevistada ha estat atabalada per múltiples preguntes sobre la problemàtica dels diversos nivells politicoadministratius. I encara més, la pregunta identitària, la 48, és precedida per una altra, la 47, que sembla ideada per intimidar la persona que respon, ja que se li inquireix per la ideologia política quant a l'organització politicoterritorial del Regne. Efectivament, és l'únic lloc del qüestionari on el mot *nación* té el significat que li donem en català i en les ciències socials. Per a una persona simplement informada o sensible al tema, és un canvi de registre sorprenent. Fins aquell moment, l'entrevistador d'un organisme ofi-

5. Per a una exposició més extensa d'aquest tema, vegeu LI. GARCIA I SEVILLA (2003), «Per a desacomplexar un tema tan "sagrat"», a *Balança fiscal amb Espanya i subsidiarietat entre illes*, Eivissa, Res Publica, p. 99-200.

cial espanyol o bé confonia *estat* i *nació*, o *ciutadania* i *nacionalitat*, o bé abusava dels termes i reservava el mot *nació* només per al concepte de *Espanya*. És una situació d'entrevista no gens neutral. Poca gent, en aquestes circumstàncies, es declararia nacionalista [no espanyol]. Primer de tot, caldria que la persona entrevistada ho fos, però també que tengués prou coratge o poder social per a manifestar-ho davant una persona percebuda com a fonament «antinacionalista». Per tot això, i a més a més del nacionalisme de la persona entrevistada, aquesta declaració seria producte, d'una banda, d'una sèrie d'interaccions entre característiques de l'entrevistador i de l'entrevistat, com ara l'edat, el sexe, la nacionalitat, la llengua, el nivell educatiu i la classe social dels dos interactuants i, de l'altra, de les característiques de l'enquesta, del lloc de l'enquesta i de la llengua, tant la de l'enquesta com la del qüestionari emprat en l'entrevista. És esperable, doncs, una clara infraestimació del nacionalisme entre les persones entrevistades. Després d'aquesta complexa situació, l'entrevistador l'interrogarà amb la pregunta 48, la que ens ocupa. Analitzarem detalladament més endavant (vegeu «3.5. La *incomoditat* de la resposta») la manca de resposta a la pregunta 48 com a *sortida* d'un percentatge d'entrevistats en aquesta situació entujosa.

Quant a la identitat territorial. Les societats humanes estan establertes en un territori, i la forta territorialitat dels humans fa que s'identifiquin amb el territori on han nascut i/o on han estat pujats i/o on viuen. Els dissenyadors de l'enquesta, en lloc d'aprofitar la pregunta 59 per a refinar el concepte que té l'entrevistat de la seva pròpia identitat territorial o nacional, n'usen una altra, la pregunta 48, que no és de resposta oberta, sinó que **explícitament** obliga a triar entre dos termes: *espanyol* i *de la meua comunitat*. Tanmateix, cal advertir, en descàrrec dels dissenyadors de l'enquesta, que els sociòlegs nostrats usen àmpliament la pregun-

ta 48, sense cap mena de crítica, que denominen *escala d'identitat nacional subjectiva*.⁶

TAULA 1
Territorialització de la pregunta 48

<i>Territori</i>	<i>Gentilici que substitueix «de mi comunidad»</i>
«Andalucía»	«andaluz»
«Aragón»	«aragonés»
«Canarias»	«canario»
«Cantabria»	«cántabro»
«Castilla y León»	«castellano-leonés»
«Castilla-La Mancha»	«castellano-manchego»
«Cataluña»	«catalán»
«Comunidad de Madrid»	«madrileño»
«Comunidad Foral de Navarra»	«navarro»
«Comunidad Valenciana»	«valenciano»
«Extremadura»	«extremeño»
«Galicia»	«gallego»
«Islas Baleares»	«balear»
«La Rioja»	«riojano»
«País Vasco»	«vasco»
«Principado de Asturias»	«asturiano»
«Región de Murcia»	«murciano»

249

Aquesta pregunta està «territorialitzada» (taula 1), amb un esforç evident per a fer-la versemblant. Però aquesta pretesa versemblança és només aparent. Per exemple, a les Illes Balears les possibles respostes a la pregunta 48 eren:

6. N'Albert Padró-Solanet, després de resseguir-ne l'origen arriba a concloure que l'escala sembla que fou introduïda per J. J. Linz el 1976.

Me siento únicamente español
 Me siento más español que balear
 Me siento tan español como balear
 Me siento más balear que español
 Me siento únicamente balear

Remarquem que el gentilici *balear*, si bé començà a agafar embranzida a partir del segle XVII com a substitut del de *mallorquí*, en tant que natural del Regne de [la ciutat de] Mallorca, aquest procés fou interromput amb l'anorreament del regne i l'annexió del seu territori i dels seus habitants al Regne de Castella. Actualment, amb l'estructura política autonòmica, torna a cobrar importància, si bé la majoria de la població usa, com a gentilici, el de natural de la seva illa. Si el cas *balear* té problemes d'acceptació, n'hi ha d'altres que són, senzillament, improcedents; així, un ciutadà de la Comunitat Foral de Navarra és emmordassat perquè no es pot definir com a basc, i un ciutadà de la comunitat uniprovincial de Madrid, nascut a la dita vila i descendent de madrilenys durant generacions, no es pot declarar castellà de tota la vida!

Malgrat aquesta territorialització aparent de la pregunta, l'altre terme de la comparació és arreu *espanyol*, sense adaptacions de cap mena, sense saber que els gentilicis serveixen per a identificar-se davant un altre grup i que varien segons davant qui hom s'identifica. Així, jo mateix, pujat a Palma, dic que sóc *de Ciutat* davant d'un mallorquí de Bunyola, o *mallorquí* davant un menorquí, o *balear* a Catalunya, o *català* a Londres. Sense saber que els gentilicis tenen significats diversos segons les llengües i que, per això, un català o un valencià es poden identificar com a espanyols perquè per a molts d'ells el concepte de *Espanya* és purament geogràfic, com Europa o Àsia. Sense saber que en català *castellà* és encara un sinònim, i de molt el majoritari, de *espanyol* en el sen-

tít nacional del mot. Quants catalans es declararien espanyols si l'alternativa fos entre *català* i *castellà*? Quants valencians, o balears, es declararien espanyols si l'alternativa fos entre *valencià*, o *balear*, i *foraster*? Saben els constructors de l'enquesta del CIS que a Canàries els nacionalment espanyols són per ells anomenats *godos* i que els ciutadans espanyols no nacionalment espanyols són simplement *peninsulars*?

TAULA 2
Format de pregunta actitudinal i la seva valoració

<i>Què us sembla més important: la igualtat o la llibertat?</i>	<i>Valor</i>		
	<i>Actitud</i>	<i>Pro igualtat</i>	<i>Pro llibertat</i>
Només és important la igualtat	3	7	1
Molt més la igualtat que la llibertat	2	6	2
Més aviat la igualtat que la llibertat	1	5	3
Les dues per igual	0	4	4
Més aviat la llibertat que la igualtat	1	3	5
Molt més la llibertat que la igualtat	2	2	6
Només és important la llibertat	3	1	7

Però el més sorprenent de la pregunta 48 és el seu format «actitudinal». Recordem que una *actitud* és bàsicament una disposició valorativa, sense correlat objectiu, que apunta a un blanc objectivable (persona, grup, acció, fet, situació, etc.). Una actitud és un compost quasi inextricable entre unes idees (component cognitiu), uns estats emocionals (component emotiu) i uns comportaments (component conatiu). El més fàcil d'avaluar, perquè hom ho pot fer amb paper i llapis, és el component cognitiu que, si bé expressat verbalment de diverses maneres, és generalment anomenat *opinió* o *creença*. Quan mesuram una opinió, com la presentada a la taula 2, la resposta «Les dues per igual» val mètricament 0, perquè implica que la persona explorada no té una opinió

formada (ni *anti* ni *pro*), i per això es mostra *neutral*; ço és, no sent ni fred ni calor (component emotiu) per l'objectiu proposat ni farà res, ni a favor ni en contra, per l'objectiu avaluat (component conatiu). La pregunta de la taula 2 contrasta dues idees abstractes generalment anomenades *igualtat* i *llibertat*, idees implicades en el judici de moltes situacions de la vida quotidiana i en el debat social. Però es pot aplicar el mateix format de pregunta a judicis sobre comportaments més concrets, com ara l'avortament. Ja hem comentat que el component verbal pot variar substancialment, tot i mesurar la mateixa actitud. Per exemple, en el cas de l'avortament, una expressió com «els embrions humans tenen tots els drets d'una persona» seria un valor alt pro igualtat, mentre que «només les dones poden decidir sobre els seus propis embarassos» seria un valor alt pro llibertat. La persona que no tengués un judici clar sobre l'avortament, o que no es volgués pronunciar, probablement respondria amb una expressió de valor 0, com per exemple: «ja m'està bé la legislació actual sobre l'avortament».

La resposta neutral amb valor mètric 0, és sempre, i de molt, la resposta majoritària, fora que hom examini una població sensibilitzada per la qüestió, amb clares opinions formades, desviades de la neutralitat. Aquest centre actitudinal és el que cerquen els polítics en les eleccions per a obtenir la majoria dels sufragis. Però és molt difícil mantenir-se en el centre de totes les opinions o creences sobre tots els temes per dues raons fonamentals: l'una, perquè hi ha diverses expressions verbals que, tot i la disparitat aparent, conformen una mateixa actitud en els components emotius i conatius. I, l'altra, perquè les actituds estan íntimament interrelacionades, i si ens acostam al centre d'una actitud ens allunyam d'una altra. Les influències socials (informacions, debats, discussions, etc.) polaritzen la situació en el sentit que la gent pren partit per una idea o per la contrària. Els

humans, quan es troben influïts antagònicament cap a l'acceptació o el rebuig d'una idea sense correlat objectiu,⁷ en comptes d'anivellar-nos cap al valor 0 —la neutralitat i la resposta racional més òbvia—, ens dispersam cap als extrems. Dit d'una altra manera, les influències, a favor o en contra, per a fer-nos definir, en lloc de fer-nos incrèduls, de fer-nos baixar el petit o gran convenciment que teníem cap a una de les posicions, ens augmenta el convenciment cap a una de les posicions enfrontades. Probablement era l'efecte desitjat pels dissenyadors de l'enquesta del CIS i provocat tant per la pregunta anterior com pel format de la pregunta 48. Caldria que els dissenyadors de l'enquesta fossin científicament honestos i mesurassin com cal l'actitud *espanyolista*, sense subterfugis, ni marrades, ni el·lipsis, ni paranys, ni indirectes.

Tot passa com si els dissenyadors de l'enquesta ignorassin l'existència de la variabilitat nacional, o *ètnica*, com l'anomena l'American Psychological Association, cosa que no ignora la sociologia internacional. Per als dissenyadors de l'enquesta, no hi hauria tal variabilitat entre els ciutadans del Regne: tothom és homogèniament igual als altres, fora de l'edat i del sexe. I deuen pensar que si qualcú defensa el contrari és perquè manté i manifesta una actitud política determinada. Per a evitar la manifestació d'aquesta «actitud», usen bé gentilicis «asèptics», amb un respecte exagerat i escrupolós a les divisions i noms administratius, o gentilicis sense prou arrelament, o d'impossible identificació nacional o historiconacional, com els comentats de *balear*, *basc*, en el cas de Navarra, o el cas flagrant de *castellà*, no usat així enlloc. Però *tothom* pot respondre que és *espanyol*, si més no per *ciudadania*. Aquesta suposada intenció explicaria el format

7. I fins i tot amb correlats objectius! D'ací les fortes discussions entre científics; malgrat que el mètode científic prima la racionalitat, està basat en les proves objectives i considera l'experiment com l'àrbitre suprem.

actitudinal de la pregunta 48 i la polarització sobre el tema fomentada per la pregunta immediatament anterior, la 47.

Encara que els dissenyadors de l'enquesta ignorin l'existència de la variabilitat nacional, l'enquestador *sap*, no ja al final de l'administració de l'enquesta, sinó des de la conversa inicial prèvia, el *sexe*, l'*edat* i la *nacionalitat* de la persona entrevistada. Tot sovint, el *sexe* no és demanat sinó apuntat directament per l'enquestador, altrament resultaria ofensiu per a la majoria dels entrevistats. L'anotació de l'edat és ocasió de comentaris ràpids i breus entre l'enquestador i l'entrevistat per marcar la casella de l'interval d'edat corresponent. Seguint aquesta manera de procedir, no seria més raonable demanar directament a l'entrevistat si és «andaluz, aragonés, canario», etc., segons el lloc de naixement o el lloc de residència? Després de demanar-li tantes de coses, per què no demanar-li les raons per les quals es considera andalús, etc.? Aquestes raons, l'entrevistat les sap molt millor que no pas els problemes que té la seva comunitat o el Regne.

TAULA 3
El sexe mesurat amb format de pregunta actitudinal

¿Con cuál de las siguientes frases se identifica Ud. en mayor medida?	Valor	
	«Hombre»	«Mujer»
«Me siento únicamente hombre»	+ 2	- 2
«Me siento más hombre que mujer»	+ 1	- 1
«Me siento tan hombre como mujer»	0	0
«Me siento más mujer que hombre»	- 1	+ 1
«Me siento únicamente mujer»	- 2	+ 2

Si els dissenyadors de l'enquesta ignorassin l'existència de dos sexes entre els humans i pensassin que qui defensa que existeixen ho fa per una actitud politicosocial, per ventura avaluarien el sexe de l'entrevistat amb el format de

la taula 3. Els entrevistadors, amb tota probabilitat, es negarien a avaluar el sexe amb el format de la taula 3, llevat que els assegurassin que és un «experiment». Si no es neguen a avaluar la nacionalitat de la mateixa manera és perquè comparteixen la ideologia dels dissenyadors de l'enquesta: la variabilitat nacional no existeix per a ells dins el Regne.

3. L'ACTITUD MESURADA PEL CIS

Acabam de comentar que la pregunta 48, una pretesa mesura d'identitat, no sols té el format d'una mesura actitudinal sinó que també és col·locada de tal manera dins l'enquesta com per a provocar una «actitudinalització», polarització o disminució de la resposta neutral. I tot confegit en el sentit de facilitar o forçar les respostes «espanyoles» en detriment de les antagòniques. Malgrat tots aquests esforços, els resultats (taules 4 i 5) confirmen ben clarament que, llevat d'excepcions, el conjunt del Regne i la gran part dels territoris mostren que la majoria absoluta de la població es troba en el valor 0 (taula 2), el neutral: «Tan espanyol com de la meua comunitat». Com caldria esperar, d'entrada, en la mesura de qualsevol actitud.

Les excepcions són notables. Les Illes Balears, les Canàries, Catalunya, Galícia, la Comunitat de Madrid, Navarra i el País Basc no són neutrals l'any 1998 (taula 4). Les Illes Balears, Catalunya, la Comunitat de Madrid i el País Basc no ho eren, de neutrals, l'any 2002 (taula 5). Aquestes oscil·lacions per ventura són producte de l'atzar de les mostres, emperò, en qualsevol cas, sembla raonable acceptar que les Illes Balears, Catalunya, la Comunitat de Madrid i el País Basc presenten un resultat estable, ço és, fiables més enllà d'errors de mostra. Justament, Catalunya, la Comunitat de Madrid i el País Basc són els casos paradigmàtics i exemplars

TAULA 4
*Percentatge de respostes a la pregunta 48
de l'estudi 2286 del CIS (maig 1998)*

<i>Territoris</i>	<i>Només espanyol</i>	<i>Més espanyol que de la meva comunitat</i>	<i>Tan espanyol com de la meva comunitat</i>	<i>Més de la meva comunitat que espanyol</i>	<i>Només de la meva comunitat</i>	<i>No ho sap / No respon</i>	<i>Nombre (N)</i>
Andalusia	7,6	5,8	65,5	16,4	3,5	1,1	961
Aragó	5,6	10,7	57,1	16,5	2,2	7,9	496
Astúries	3,5	3,5	62,0	25,2	2,4	3,5	492
Illes Balears	13,2	13,7	38,4	22,8	4,8	7,2	461
Canàries	3,4	1,7	49,3	30,2	14,7	0,6	523
Cantàbria	20,5	3,6	60,9	8,1	2,0	4,7	443
Castella - la Manxa	24,8	5,8	63,7	2,3	1,7	1,7	532
Castella i Lleó	22,6	13,4	54,2	4,1	2,1	3,6	611
Catalunya	13,0	7,6	43,1	23,4	11,5	1,4	911
Extremadura	3,3	3,5	80,5	10,5	1,2	1,0	486
Galícia	6,3	5,4	47,1	30,3	8,7	2,1	630
la Rioja	5,8	6,8	77,0	4,8	1,9	3,6	413
Madrid	30,6	14,1	45,3	3,3	1,5	5,1	813
Múrcia	26,9	13,8	52,4	4,9	1,4	0,6	487
Navarra	4,3	1,7	41,0	25,2	18,5	9,4	417
País Basc	4,9	3,3	38,0	24,6	24,1	5,2	577
País Valencià	18,5	10,7	57,7	9,5	2,4	1,3	719
REGNE D'ESPANYA	14,3	8,1	53,1	15,6	6,2	2,7	9.972*

* El CIS dona un total de 9.976, i no 9.972, que és la suma total.

TAULA 5
*Percentatge de respostes a la pregunta 48
de l'estudi 2455 del CIS (setembre 2002)*

<i>Territoris</i>	<i>Només espanyol</i>	<i>Més espanyol que de la meva comunitat</i>	<i>Tan espanyol com de la meva comunitat</i>	<i>Més de la meva comunitat que espanyol</i>	<i>Només de la meva comunitat</i>	<i>No ho sap / No respon</i>	<i>Nombre (N)</i>
Andalusia	6,7	7,3	70,1	12,6	1,9	1,3	982
Aragó	4,5	5,1	73,2	14,4	1,4	1,4	492
Astúries	4,1	4,1	66,5	20,7	2,4	2,2	493
Illes Balears	11,9	4,5	48,5	16,3	11,0	7,8	447
Canàries	5,0	1,6	52,3	22,6	15,0	3,4	499
Cantàbria	17,1	11,0	57,1	10,8	0,4	3,6	445
Castella - la Manxa	22,8	13,8	57,1	2,2	0,6	3,5	536
Castella i Lleó	27,5	12,0	55,3	2,8	1,5	1,0	608
Catalunya	12,4	7,7	37,3	24,3	16,2	2,2	922
Ceuta	12,2	6,9	70,6	5,3	3,3	1,6	245
Extremadura	3,3	5,6	75,3	13,4	1,9	0,6	486
Galícia	5,4	3,8	57,6	25,1	6,8	1,3	606
la Rioja	8,4	11,2	50,0	17,5	1,4	11,5	418
Madrid	30,0	13,7	42,8	2,5	2,2	8,8	808
Melilla	12,4	9,2	66,4	2,0	6,4	3,6	250
Múrcia	21,1	8,2	65,7	2,7	1,8	0,4	487
Navarra	2,9	3,6	55,1	20,3	11,3	6,8	443
País Basc	4,5	3,3	33,7	18,8	24,7	15,0	579
País Valencià	20,5	13,0	51,5	12,5	1,2	1,2	730
REGNE D'ESPANYA	14,2	8,5	53,6	13,8	6,4	3,5	10.476

257

Nota: Han estat eliminades de totes les anàlisis les dades de Ceuta i les de Melilla perquè el CIS no enquesta aquestes ciutats l'any 1998.

de tota mena de comentaristes. Les Illes Balears, la societat més minoritzada de tot el Regne, com les dades objectives, les econòmiques, mostren,⁸ també ha estat foragitada pels comentaristes... Allò que s'ha esbombat, seguint la idea que la pregunta 48 mesura identitat, és que els nacionalismes perifèrics són molt minoritaris o residuals,⁹ perquè tant a Catalunya com al País Basc els percentatges de «Només de la meva comunitat» no són ni de molt els majoritaris i, encara més pervers, que el nacionalisme basc és *excloent*, perquè, a diferència del català, el percentatge de persones que mantenen una doble identitat, l'espanyola i la pròpia en diversos graus o *identitat dual*, és inferior. Així, combinant les taules 4 i 5 (taula 12), la suma de les respostes que impliquen acceptar tant la identitat espanyola com la de la comunitat («Tan espanyol com...», però també «Més espanyol que...» i «Més de la meva comunitat que...») al País Basc és el 60,85%, mentre que a Catalunya és el 71,7%. Així, doncs, «nacionalismo vasco excluyente» però «nacionalismo catalán integrador» per la seva «identidad dual».¹⁰ Però res no diuen aquests comentaristes¹¹ que també la Comunitat de Madrid és *excloent*, perquè el seu total d'aquestes respostes duals també suma, justament!, 60,85%. I no ho diuen perquè els deu resultar molt difícil esbrinar què exclouen els madri-

8. *Balanza fiscal amb Espanya i subsidiarietat entre illes*, (2003), Eivissa, Res Publica.

9. J. J. LINZ *et al.* (1981), *Informe sociològic sobre el cambio en España 1975-1981*, Madrid, Euroamérica; J. J. LINZ, (1986), *Conflicto en Euskadi*, Madrid, Espasa-Calpe; J. R. MONTERO i M. TORCAL (1990), «Autonomías y comunidades autónomas en España: Preferencias, dimensiones y orientaciones políticas», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 70, p. 39-74.

10. J. J. LINZ (1986), p. 26-27.

11. Per exemple, en l'estudi longitudinal de Montero i Torcal (1990), que se centra en bona part en la «pregunta 48», els autors no n'extreuen cap conclusió en aquest sentit.

lenys. Sembla immediat, per a ells, pensar que els bascos exclouen ésser bascos i espanyols ahora, però els és impossible pensar que també els madrilenys, exclouen, seguint el mateix raonament, ésser espanyols i madrilenys ahora? Una prova més que la pregunta 48 no mesura la identitat.

3.1. *Consistència interna del qüestionari*

Però quina actitud mesura la pregunta 48? La resposta es fa clara llegint el qüestionari sencer (<http://www.cis.es>). Els apartats més importants són «Sobre la problemàtica de l'Autonomia de l'entrevistat» amb 21 preguntes i «Sobre l'organització “del Estado de las Autonomías”»: amb 15 preguntes (vegeu «2. Estructura de l'enquesta»). Aparentment, l'enquesta tracta d'avaluar una suposada «complexitat» del funcionament «del Estado de las Autonomías» provocat pels tres nivells implicats: «central», «autonómico» i «municipal». Ja hem comentat a bastament la semàntica de l'enquesta, però quant a les preguntes concretes hom també detecta malfiança cap a l'organització «autonòmica» de l'estat:

259

Pregunta 21

Como es lógico, puede haber distintos puntos de vista entre el Gobierno de su Comunidad y el Gobierno Central sobre un problema o política concreta. Cuando esto sucede, ¿cuál cree Ud. que debe ser la actitud del Gobierno de su Comunidad?

Someterse y aceptar los criterios del Gobierno central
Colaborar y negociar su postura sin llegar a un enfrentamiento
Enfrentarse abiertamente al Gobierno central en defensa de los intereses de la Comunidad Autónoma

Lògicament, aquesta pregunta hauria d'haver estat triple. Hi manquen les alternatives «puede haber distintos puntos de vista entre el Gobierno de su Comunidad y su Ayuntamiento» etc. i «puede haber distintos puntos de vista entre su Ayuntamiento y el Gobierno central», etc. Denota, doncs, un punt de vista estrictament centralista com els resultats, d'altra banda, també mostren.

Primer de tot, comentem un aspecte tècnic general: la pregunta 47b (taula 6), com d'altres del qüestionari, no té valor neutral, no ofereix un nombre senar d'alternatives de resposta: respondre 5 en nacionalisme, el que respondria una persona que es vol mostrar o se sent «mitjana» en aquesta actitud, no és el valor central, el neutral (taula 2), sinó que és el valor més alt de la part baixa de l'escala, equivalent a 4,5. Això minimitza el valor del «nacionalismo» avaluat, perquè ben mesurat seria més alt, concretament 7,8 el 1998 i 7,9 el 2002, i no 7,02 i 7,07 respectivament (taula 6). Malgrat la minorització, hom pot considerar molt alt el valor obtingut en «nacionalismo».

La taula 6 mostra que els percentatges de «Només espanyol» coincideixen, especialment l'any 1998, amb un dels extrems de la manifestació d'una actitud política (pregunta 14): «Un Estado con un único Gobierno central sin autonomías». Igualment, els percentatges de «Només de la meva comunitat» coincideix amb l'altre extrem: «Un Estado en que se reconociese a las autonomías la posibilidad de convertirse en naciones independientes». Paga la pena de remarcar que devers un 12,5 % dels enquestats consideren una nació, en el sentit català i científic del terme, la seva comunitat autònoma (pregunta 47); malgrat això, la meitat d'ells no es decanta, a l'enquesta i com caldria esperar, per la independència de la seva nació (pregunta 14).

TAULA 6

Tast de consistència interna de les respostes a la pregunta 48

<i>Regne d'Espanya «TOTAL NACIONAL»</i>	<i>Només espanyol</i>	<i>Més espanyol que de la mera comunitat</i>	<i>Tan espanyol com de la mera comunitat</i>	<i>Més de la mera comunitat que espanyol</i>	<i>Només de la mera comunitat</i>
1998	14,3%	8,1%	53,1%	15,6%	6,2%
2002	14,2%	8,5%	53,6%	13,8%	6,4%

Pregunta 14

«Le voy a presentar ahora algunas fórmulas alternativas de organización del Estado en España. Dígame, por favor, ¿con cuál está Ud. más de acuerdo?»

1998

- «Un Estado con un único Gobierno central sin autonomías» 14,0%
- «Un Estado con comunidades autónomas como en la actualidad» 45,8%
- «Un Estado en el que las comunidades autónomas tengan mayor autonomía que en la actualidad» 24,1%
- «Un Estado en que se reconociese a las autonomías la posibilidad de convertirse en naciones independientes» 6,5%

2002 (pregunta 15)

- «Un Estado con un único Gobierno Central sin autonomías» 9,2%
- «Un Estado con Comunidades Autónomas como en la actualidad» 48,1%
- «Un Estado en el que las Comunidades Autónomas tengan mayor autonomía que en la actualidad» 26,5%
- «Un Estado en que se reconociese a las autonomías la posibilidad de convertirse en naciones independientes» 6,3%

Pregunta 47

«¿Qué término prefiere utilizar Ud. para referirse a su Comunidad Autónoma? ¿Es una región o una nación?»

1998

«Una nación» 13,1%

2002

«Una nación» 12,3%

Pregunta 47b

«Y en relación con el sentimiento nacionalista, ¿podría decirme, por favor, dónde se colocaría Ud. en una escala de 1 a 10, en la que el 1 significa el mínimo nacionalismo y el 10 el máximo nacionalismo?»

1998

Mitjana 7,02; DE 2,25

2002

Mitjana 7,07; DE 2,18

3.2. *El centralisme*

La pregunta 14 (taula 6) és una altra avaluació d'una actitud, el centralisme, amb una escala parella. Clarament, el seu valor central, el de *neutralitat*, és «Un Estado con Comunidades Autónomas como en la actualidad». I és el valor central no sols perquè expressa l'acceptació de la situació vigent de fa molts anys, sinó també perquè, empíricament, aquesta alternativa obté els percentatges majoritaris de resposta, els neutrals, ni a favor ni en contra. Valorada correctament (taula 7), aquesta pregunta, mostra un augment de l'anticentralisme, probablement no significatiu, entre l'any 1998, 203,9 punts, i el 2002, 210,1 punts.

TAULA 7
Pregunta 14: La mesura del centralisme

<i>Respostes a la pregunta 14</i>	<i>Valor</i>		
	<i>Actitud</i>	<i>Pro</i>	<i>Anti</i>
«Un Estado con un único Gobierno Central sin autonomías»	1	4	1
«Un Estado con Comunidades Autónomas como en la actualidad»	0	3	2
«Un Estado en el que las Comunidades Autónomas tengan mayor autonomía que en la actualidad»	1	2	3
«Un Estado en que se reconociese a las autonomías la posibilidad de convertirse en naciones independientes»	2	1	4

El biaix de l'escala cap al centralisme (taula 7), un graó, dificulta la resposta anticentralista, dos graons, perquè obliga la persona que respon a separar-se més de la centralitat o neutralitat, del valor 0. Aquest esbiaixament infravalora substancialment les respostes anticentralistes i mostra molt bé la intencionalitat dels dissenyadors de l'enquesta: minimitzar al màxim la problemàtica multinacional del

Regne. Encara que les xifres dels resultats del CIS fossin reals i no pas minimitzades com ho són, per a qualsevol governant hauria d'ésser molt preocupant que devers un 6,4% dels seus conciudadans considerin de bon de veres la possibilitat de separar-se políticament de l'estat i ho declarin obertament. Davant aquesta greu conflictivitat, el CIS sembla haver optat per amagar-la en lloc de fer-la evident.

3.3. *Fiabilitat de la pregunta 48*

Tornant a la qüestió identitària, tant si la pregunta 48 mesura una actitud com una identitat, com les dues coses alhora, ha de mostrar respostes estables, ço és, amb correlacions positives i estadísticament significatives entre l'any 1998 i el 2002, perquè tant les actituds com les identitats són estables en els individus.

TAULA 8
*Estabilitat de les respostes de desset comunitats
(sense Ceuta i Melilla)*

<i>Respostes</i>	<i>Correlació 1998-2002</i>	<i>P</i>
Només espanyol	0,9671	0,001
Més espanyol que de la meua comunitat	0,4812	0,1
Tan espanyol com de la meua comunitat	0,6224	0,01
Més de la meua comunitat que espanyol	0,8784	0,001
Només de la meua comunitat	0,9208	0,001
No ho sap / No respon	0,4697	0,1
(Més espanyol que de la meua comunitat + Tan espanyol com de la meua comunitat)	0,7573	0,001

P: Nivell de significació.

Efectivament, i com mostra la taula 8, totes les respostes, llevat de dues, són significativament estables. La poca estabilitat (0,4812) no significativa de «Més espanyol que de la meva comunitat» i el substancial i significatiu augment d'estabilitat (0,7573) de la categoria conjunta («Més espanyol que de la meva comunitat» + «Tan espanyol com de la meva comunitat») indica que el valor 0 actitudinal, el neutral, es troba en un punt indeterminat entre aquestes dues categories i no en el punt suposadament central, el del «Tan [...] com [...]». Aquesta desviació cap l'«espanyolitat» del valor 0 podria ésser un efecte general de la concepció i estructura general de l'enquesta i/o de la pressió conformadora exercida sobre l'entrevistat en el moment d'administrar el qüestionari. També podria ésser un efecte específic per mor que l'escala seria curta i no permetria les respostes matisades entorn del valor 0. Vet ací com podria ésser una escala de 7 punts:

Em sento:

Únicament espanyol

Clarament més espanyol que no pas de la meva comunitat

Més aviat espanyol que no de la meva comunitat

Tan espanyol com de la meva comunitat

Més aviat de la meva comunitat que no espanyol

Clarament més de la meva comunitat que no pas espanyol

Únicament de la meva comunitat

3.4. *La pressió cap a espanyol*

En Rafael Castelló¹² ha fet una anàlisi de correspondències entre la pregunta 48 (la *identitària*, la que analitzam) i la 14

12. Comunicació personal.

(la *centralista*, la referent a l'organització del Regne), tot seguint les idees exposades suara, a partir de les dades directes, *microdades* per als sociòlegs, i no de les agregades que proporciona el web del CIS —les que usam en aquest article. Així, ha fusionat les bases de dades de l'enquesta «Instituciones y Autonomías (I)» de 1998 i la d'«Instituciones y Autonomías (II)» de l'any 2002. L'anàlisi d'en Castelló obté quatre agrupacions ben nítides que corroboren els punts següents: 1) Són pràcticament coincidents els valors «Únicamente español» i «Un Estado con un único Gobierno central sin autonomías». 2) Són pràcticament coincidents «Únicamente de mi comunidad» i «Un Estado en que se reconociese a las autonomías la posibilidad de convertirse en naciones independientes». 3) Són pràcticament coincidents «Me siento más de mi comunidad que español» i «Un Estado en el que las Comunidades Autónomas tengan mayor autonomía que en la actualidad». 4) «Un Estado con Comunidades Autónomas como en la actualidad» es col·loca entre «Me siento más español que de mi comunidad» i «Me siento tan español como de mi comunidad» si bé més a prop d'aquest darrer. Aquest apartat 4 confirmaria tant que l'escala *identitària* té el valor 0 en un lloc indeterminat entre «Me siento tan español como de mi comunidad» i «Me siento más español que de mi comunidad» com que l'escala *centralisme* té el valor 0 en «Un Estado con Comunidades Autónomas como en la actualidad».

Tot passa com si *centralisme* (pregunta 14) i *identitat* (pregunta 48) fossin la mateixa actitud malgrat llur diversa expressió verbal, tal com mostra la taula 9 amb les dades conjuntes dels anys 1998 i 2002 (taules 6 i 12). La taula 9 és feta segons l'escalament suara explicat del centralisme (taula 7), i la determinació del valor 0 de l'escala *identitària* a partir dels resultats de la taula 8. En primer lloc, la taula 9 faria patent la ideologia de declarar-se *espanyol* i, en segon lloc, mostraria la força espanyolitzadora de la pregunta

TAULA 9
El centralisme de la identitat

<i>Respostes a la pregunta 14</i>	<i>%</i>	<i>Respostes a la pregunta 48</i>	<i>%</i>	<i>Variació</i>
«Un Estado con un único Gobierno Central sin autonomías»	11,6	«Únicamente español»	14,3	+2,7
«Un Estado con Comunidades Autónomas como en la actualidad»	46,9	«Más español que de mi comunidad» «Tan español como de mi comunidad»	61,7	+14,8
«Un Estado en el que las Comunidades Autónomas tengan mayor autonomía que en la actualidad»	25,3	«Más de mi comunidad que español»	14,7	-10,6
«Un Estado en que se reconociese a las autonomías la posibilidad de convertirse en naciones independientes»	6,4	«Únicamente de mi comunidad»	6,3	-0,1
NHS/NR	9,8	NHS/NR	3,1	-6,7

Variació: Diferència entre els percentatges de resposta.

implícita a la pregunta 48: «Però, vostè, és espanyol o què?». Efectivament, la pregunta 14, malgrat la seva imperfecta escalabilitat, és una tria entre quatre possibles respostes prou al començ de l'entrevista. Per contra, la pregunta 48, feta després d'estovar la persona que respon amb múltiples preguntes des de la perspectiva centralista, especialment just darrere d'inquirir el posicionament nacionalista de l'entrevistat i formulada amb totes les manques de rigor que hem comentat, té un efecte devastador: el valor 0, el neutral, augmenta un 14,8 %, el valor 1 *antiespanyol* disminueix un 10,6 %; i les respostes NHS/NR (No ho sap / No respon) també disminueixen un 6,7 %. Amb tota probabilitat, l'augment del valor 0 seria conseqüència de la disminució tant de les respostes amb valor 1 *anti* com de les NHS/NR. Com cal-

dria esperar, l'efecte espanyolitzador és inferior en aquells que ja tenen una actitud més ferma, però també en el sentit d'«espanyolitzar» la resposta: el valor 1 *pro espanyol* augmenta un 2,7% i el valor 2 *anti* disminueix 0,1%. Una nova prova de minorització.

3.5. *La incomoditat de la resposta*

Les dades del CIS distingeixen entre el fet que l'entrevistat declari que «No ho sap» i que «No respon». Ben conscient que l'enteniment dels resultats d'una enquesta necessàriament depèn de la determinació de les variables que generen aquests tipus de resposta, en totes les anàlisis he mantingut separades aquestes dues respostes i no hi he trobat pautes estables. Per contra, sumant-les, el panorama és més clar, cosa que voldria indicar que l'entrevistador marca l'una o l'altra un mica a l'atzar i/o que els diversos entrevistadors no mantenen els mateixos criteris en marcar l'una o l'altra. Així, la manca d'estabilitat (taula 8) de «No ho sap / No respon» (NHS/NR) orienta cap a canvis en una pretesa pressió conformadora general o d'administració, que seria més intensa l'any 2002 (3,5% NHS/NR, taula 5) que no pas l'any 1998 (2,7% NHS/NR, taula 4). Seguint els raonaments que hem exposat anteriorment (vegeu «2. Estructura de l'enquesta»), aquesta «pressió», expressada en els canvis de NHS/NR, seria més fàcilment detectable a les comunitats [nacionalment] no espanyoles que no pas a les espanyoles.

Si entenem el percentatge de NHS/NR de cada comunitat com un indicador de la incomoditat global que genera en els entrevistats la formulació de la pregunta 48, la taula 10 indicaria la direcció i la potència dels efectes d'aquesta incomoditat. Les correlacions d'aquesta taula s'explicarien per la hipòtesi següent: *L'actitud antinacionalitat de l'entre-*

TAULA 10
*Correlacions dels cinc tipus d'identificació amb la manca
de resposta (NHS/NR)*

Comunitats Autònomes	Només espanyol	Més espanyol que de la meva comunitat	Tan espanyol com de la meva comunitat	Més de la meva comunitat que espanyol	Només de la meva comunitat
1998					
Totes (N = 17)	-0,1431	0,0695	-0,4045	0,1638	0,2542
Espanyoles (N = 11)	0,0545	0,3391	-0,1933	-0,1124	-0,3380
No espanyoles (N = 6)	-0,5207	-0,2637	-0,6571	0,3023	0,4343
2002					
Totes (N = 17)	-0,0988	-0,0535	-0,6716**	0,1404	0,5162*
Espanyoles (N = 11)	0,1787	0,4508	-0,7537**	0,0806	-0,0099
No espanyoles (N = 6)	-0,4672	-0,6149	-0,5334	-0,1899	0,7916+

N: Nombre.

Nivell de significació:

+ p < 0,1

* p < 0,05

** p < 0,01.

No [nacionalment] espanyoles: Països Catalans, País Basc, Navarra i Galícia.

Les dades de Ceuta i Melilla del 2002 no han estat considerades.

vistador crearia una pressió conformadora sobre l'entrevistat que el forçaria bé cap a l'espanyolitat, bé cap a «No ho sap / No respon».

Efectivament, la correlació més alta de totes les del 1998 (-0,6571), si bé no significativa estadísticament pels pocs graus de llibertat, indicaria que les comunitats no [nacionalment] espanyoles minoritzen llurs respostes davant una pregunta aparentment identitària, tot disminuint-les al valor 0 («Tan [...] com [...]») i, en ordre decreixent, disminuint-les (-0,5207) també a «Només espanyol» i augmentant-les (0,4343) a «Només de la meva comunitat». Per con-

tra, entre les [nacionalment] espanyoles no s'observa aquest efecte minoritzador, sinó un augment (0,3391) de «Més espanyol que de la meva comunitat» i una disminució (-0,3380) de «Només de la meva comunitat», no significatius estadísticament tampoc.

Tanmateix, l'any 2002, com si hagués augmentat la pressió conformadora dels entrevistadors, l'efecte minoritzador es mostra clarament també entre les comunitats [nacionalment] espanyoles que disminueixen ben significativament (-0,7537) llurs respostes al valor 0 («Tan [...] com [...]). Entre les no [nacionalment] espanyoles, s'observa la correlació més alta de totes (0,7916), quasi estadísticament significativa malgrat els pocs graus de llibertat, cosa que indica un augment de llurs respostes a «Només de la meva comunitat».

En **resum**, i més enllà de la significació estadística, la manca de resposta (NHS/NR) amaga un efecte minoritzador molt clar l'any 2002 que es mostra diferent segons la nacionalitat de les comunitats. Entre les comunitats no [nacionalment] espanyoles i per ordre de magnitud de l'efecte: augmenten llurs respostes a «Només de la meva comunitat» i les disminueixen a «Més espanyol que de la meva comunitat», «Tan [...] com [...]» i «Només espanyol». És a dir, sota la *pressió conformadora es territorialitzen*, mostren més arrelament a la seva comunitat, es mostrarien, en definitiva, més *identitaris*. Entre les comunitats [nacionalment] espanyoles i per ordre de magnitud de l'efecte: disminueixen llurs respostes a «Tan [...] com [...]» i les augmenten a «Més espanyol que de la meva comunitat». És a dir, sota la *pressió obliden* la identitat territorial i es decanten cap una actitud *espanyolista*.

El mal és voler avaluar alhora amb una mateixa pregunta una identitat i una actitud no necessàriament relacionada, com passaria amb les parelles següents: *mascle-masclista*, *femella-feminista*, *ecòleg-ecologista*.

3.6. Una prova independent de pressió conformadora

En Jordi Sànchez¹³ ha recollit una llarga sèrie d'administracions de la pregunta 48 a Catalunya. Durant un període de tretze anys (1984-1996) el CIS i l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS) administraren la dita pregunta de l'enquesta que analitzam a diverses mostres de població de Catalunya. El CIS administrà la pregunta a 10.967 ciutadans i l'ICPS a 12.849.

TAULA 11
Percentatges mitjans de respostes a la pregunta 48 obtinguts pel CIS i per l'ICPS a Catalunya

<i>Respostes</i>	<i>CIS</i>	<i>ICPS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Només espanyol	11,0	12,1	-0,93	0,373
Més espanyol que català	9,4	6,3	4,29	0,001
Tan espanyol com català	43,0	43,5	-0,18	0,859
Més català que espanyol	23,4	22,0	0,98	0,350
Només català	10,8	14,8	-3,12	0,01
No ho sap / No respon	2,4	1,4	2,21	0,05

CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas).

ICPS (Institut de Ciències Polítiques i Socials).

Proves *t* de comparació de mitjanes amb el seu nivell de significació *P*.

Tal com mostra la taula 11, significativament, i d'acord amb la nostra anàlisi anterior, el CIS obtingué un percentatge més gran que l'ICPS en «Més espanyol que català» i en la manca de resposta (NHS/NR).¹⁴ Per contra, l'ICPS obtingué un percentatge més elevat en «Només català». Els

13. J. SÀNCHEZ (1998), «Identitats col·lectives i cultura cívica dels catalans», a S. GINER (dir.), *La societat catalana*, Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya.

14. J. SÀNCHEZ (1998) no proporciona aquesta dada. L'he obtinguda restant de 100 la suma dels percentatges de les respostes.

resultats del CIS confirmen la nostra hipòtesi perquè les seves maneres forçarien l'entrevistat bé cap a l'*espanyolitat*, bé cap «No ho sap / No respon». Per contra, la probable absència d'una actitud *antinacionalitat* per part de l'equip d'enquesta de l'ICPS facilitaria que més ciutadans es declarassin com «Només català».

3.7. *La identitat mesurada pel CIS*

Tanmateix, es fa difícil pensar que els entrevistats hagin respost *només* en termes polítics, actitudinals, sense que llur identitat territorial o nacional no hi hagi intervingut gens, perquè aquesta identitat és inclosa dins la pregunta formulada. Per això, i parsimoniosament, hom pot predir que les dades observades són producte d'una mescla entre una resposta actitudinal i una d'identitària. L'anàlisi factorial de les dades pot destriar aquesta barreja. Per això, hem fet anàlisis factorials mirant d'aconseguir factors independents, mitjançant la rotació Varimax, de les dades conjuntes dels anys 1998 i 2002 (taula 12).

La figura 1 confirma que totes les respostes de la pregunta 48 poden ésser explicades per dos factors ortogonals, ço és, independents i estadísticament significatius tant pel test de la tartera de Cattell com pel seu valor propi. El primer factor (3,30) és pràcticament el doble d'important que el segon (1,76). Un cop feta la mateixa anàlisi només amb les respostes que s'han mostrat estables (taula 8) només hi surt un factor significatiu, si bé hem forçat la solució a dos factors per tal d'interpretar millor els factors resultants.

Les taules 13 i 14 mostren les saturacions factorials dels dos factors obtinguts que hem anomenat *actitud* —centralista— i *identitat* —territorial. Havíem predit que encara que la pregunta 48 és, per moltes raons analitzades, una

TAULA 12
Percentatge mitjà conjunt de respostes a la pregunta 48 (1998 i 2002)

<i>Territoris</i>	<i>Només espanyol</i>	<i>Més espanyol que de la meua comunitat</i>	<i>Tan espanyol com de la meua comunitat</i>	<i>Més de la meua comunitat que espanyol</i>	<i>Només de la meua comunitat</i>	<i>NHS/ NR</i>	<i>Nombre (N)</i>
Andalusia	7,15	6,55	67,8	14,5	2,7	1,2	1.943
Aragó	5,05	7,9	65,15	15,45	1,8	4,65	988
Astúries	3,8	3,8	64,25	22,95	2,4	2,85	985
Illes Balears	12,55	9,1	43,45	19,55	7,9	7,5	908
Canàries	4,2	1,65	50,8	26,4	14,85	2,0	1.022
Cantàbria	18,8	7,3	59,0	9,45	1,2	4,15	888
Castella - la Manxa	23,8	9,8	60,4	2,25	1,15	2,6	1.068
Castella i Lleó	25,05	12,7	54,75	3,45	1,8	2,3	1.219
Catalunya	12,7	7,65	40,2	23,85	13,85	1,8	1.833
Extremadura	3,3	4,55	77,9	11,95	1,55	0,8	972
Galícia	5,85	4,6	52,35	27,7	7,75	1,7	1.236
la Rioja	7,1	9	63,5	11,15	1,65	7,55	831
Madrid	30,3	13,9	44,05	2,9	1,85	6,95	1.621
Múrcia	24,0	11	59,05	3,8	1,6	0,5	974
Navarra	3,6	2,65	48,05	22,75	14,9	8,1	860
País Basc	4,7	3,3	35,85	21,7	24,4	10,1	1.156
País Valencià	19,5	11,85	54,6	11,0	1,8	1,25	1.449
REGNE D'ESPANYA	14,25	8,3	53,35	14,7	6,3	3,1	19.953

272

mesura d'una actitud per la seva aparença (vàlidesa de fàcies) no podia deixar de provocar en l'entrevistat qualche tipus de declaració territorial. L'examen de les saturacions factorials confirma també aquesta interpretació. Efectivament, «Només espanyol» i «Més espanyol que de la meua comunitat» saturen màximament i en positiu el primer factor i no gens el segon; «Només de la meua comunitat» presenta

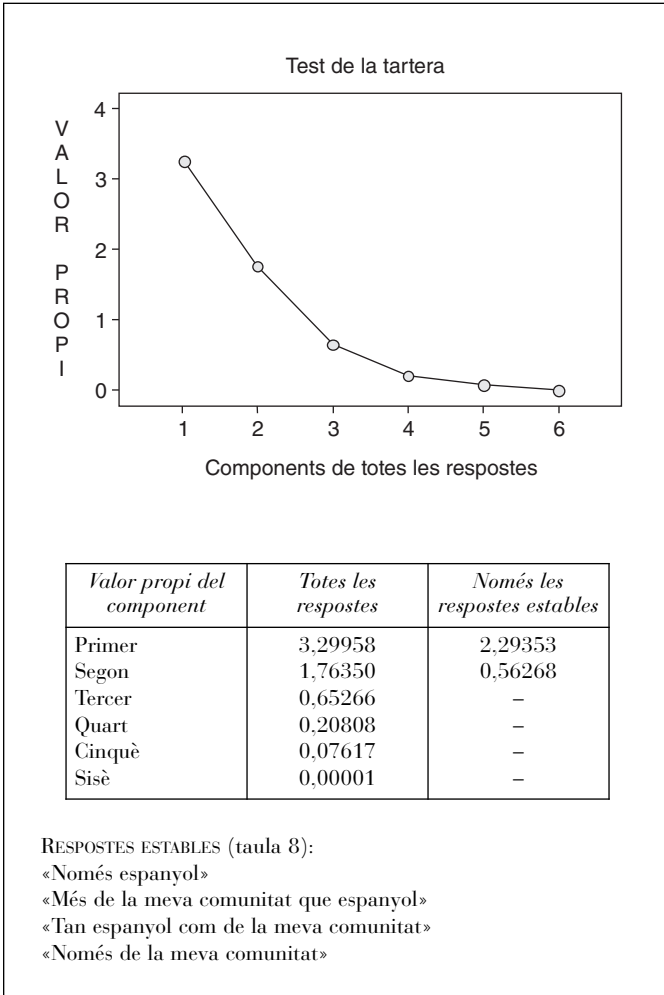

FIGURA 1. Anàlisi factorial dels percentatges mitjans de les respostes a la pregunta 48.

TAULA 13
Matriu factorial rotada de les respostes de la pregunta 48

	<i>Factor</i>	
	<i>Actitud</i>	<i>Identitat</i>
Més espanyol que de la meva comunitat	9585	-0450
Només espanyol	9561	0661
Més de la meva comunitat que espanyol	-8859	2866
Tan espanyol com de la meva comunitat	-0544	-9486
Només de la meva comunitat	-5647	7577
NHS/NR	-0521	7473

Anàlisi de components principals seguida de rotació Varimax.

El primer factor explica el 55 % de la variància i el segon el 29,4 %. Total explicat: 84,4 %.

El zero decimal ha estat suprimit.

TAULA 14
Matriu factorial rotada de les respostes estables de la pregunta 48

	<i>Factor</i>	
	<i>Actitud</i>	<i>Identitat</i>
Només espanyol	9845	0986
Més de la meva comunitat que espanyol	-8841	3672
Tan espanyol com de la meva comunitat	-0826	-9856
Només de la meva comunitat	-5146	8082

Anàlisi de components principals seguida de rotació Varimax. Forçat a dos factors.

El primer factor explica el 61,8 % de la variància i el segon el 33 %. Total explicat: 94,8 %.

El zero decimal ha estat suprimit.

saturacions molt altes i positives en el segon factor i saturacions significatives i negatives en el primer, aquestes darreres interpretables com a antiactitudinals; aquesta posició antiactitudinal és l'única significativa en la resposta «Més de la meva comunitat que espanyol»; «Tan espanyol com de la meva comunitat» mostra, per contra, una màxima saturació negativa en el segon factor, com antiterritorialitat; finalment,

NHS/NR es mostra saturat significativament només en el segon factor. En substància, tot allò que hem posat en relleu en totes les anàlisis anteriors resta reflectit en les solucions factorials. D'altra banda, paga la pena remarcar l'alt grau explicatiu de les anàlisis factorials, 84,4% amb totes les respostes (taula 13) i el 94,8% amb les respostes que han mostrat fiabilitat o estabilitat (taula 14).

4. INTERPRETACIÓ DE LES DADES

Resulta si més no sorprenent que calgui arribar a fer anàlisis factorials per a arribar a concloure que la pregunta 48 conté una petita part de mesura identitària, malgrat que aquesta pregunta és *aparentment* identitària i ha estat usada a tort i a dret no sols com a mesura identitària, sinó també com a escala d'identitat nacional subjectiva i amb la pretensió d'avaluar identitats nacionals duals o excloents. *La pregunta 48 és, ras i curt, fonamentalment una mesura de centralisme.*

275

4.1. *La interpretació «clàssica»*

Tanmateix, abans de fer una interpretació purament factorial de les dades de la taula 12, en farem una de més clàssica tot usant les dades directament i interpretant-les sense considerar les múltiples fallades que hi hem detectat a partir de les anàlisis de contingut, de consistència i d'estabilitat fetes. Així, entendrem per *sensibilització* el percentatge dels enquestats que no han respost el valor 0 neutral (taula 2), és a dir, Sensibilització = 100 - (percentatge de «Tan espanyol com de la meva comunitat»). Entendrem per *incomoditat de resposta* el percentatge de «No ho sap / No respon» d'acord amb els resultats de l'estudi d'aquest tipus de resposta (vegeu

«3.5. La *incomoditat* de la resposta»). Entendrem per *desarrelament* una mesura que contrasti la part semàntica més rellevant i òbviament *territorial* (taula 1), local i propera, de la part semànticament més *deslocalitzada*, *espanyola*, comuna i contrapunt de totes les *territorialitats*. Seguint les valoracions de la taula 3, «Tan espanyol com de la meua comunitat» seria el valor 0, ni territorial ni deslocalitzat. «Més de la meua comunitat que espanyol» seria el valor 1 de territorialitat i «Només de la meua comunitat» en seria el valor 2. Simètricament, «Més espanyol que de la meua comunitat» seria el valor 1, i «Només espanyol», el 2 quant a desterritorialització. Multiplicant cadascun d'aquests percentatges de resposta pel seu valor i restant-los obtindrem un valor de contrast entre ells: $\text{desarrelament} = (2 \times \text{«Només espanyol»} + \text{«Més espanyol que de la meua comunitat»}) - (\text{«Més de la meua comunitat que espanyol»} + 2 \times \text{«Només de la meua comunitat»})$. Un valor negatiu en *desarrelament* comporta el contrari, ço és, *arrelament*. Si hem anomenat aquest contrast *desarrelament*, i no *arrelament*, és perquè la variable va en aquest sentit en el conjunt del Regne (taula 12): $[(2 \times 14,25) + 8,3] > [(2 \times 6,3) + 14,7]$. La taula 15 ha estat confeïda amb les mesures anteriors tot ordenant els territoris pel seu valor en *desarrelament*.

Quant a la sensibilització pel tema territorial (taula 15), o pretesament identitari, i per la part alta són significatives les del País Basc, Catalunya, les Illes Balears i la Comunitat de Madrid, per aquest ordre. Per la part baixa també són significatives la d'Extremadura i la d'Andalusia. Recordem que un valor de 50 en sensibilització voldria indicar que la meitat de la població entrevistada no té un judici clar format. Així, doncs, les poblacions d'Extremadura i d'Andalusia destaquen per la seva manca de judici sobre el tema. Per contra, només la Comunitat de Madrid entre els territoris [nacionalment] espanyols i el País Basc, Catalunya

TAULA 15
Interpretació clàssica de les dades

Territoris	Sensibilització		Incomoditat de resposta		Desarrelament	
	Qualificació	Valor	Qualificació	Valor	Qualificació	Valor
País Basc	Molt alta	64,15**	Molt alta	10,10**	Molt baix	-57,80**
Canàries	Inapreciable	49,20	Negligible	2,00 ⁺	Baix	-46,05*
Navarra	Apreciable	51,95 ⁺	Alta	8,10*	Baix	-42,70*
Galícia	Inapreciable	47,65	Negligible	1,70 ⁺	Negligible	-26,90 ⁺
Catalunya	Alta	59,80*	Negligible	1,80 ⁺	Negligible	-18,50 ⁺
Astúries	Negligible	35,75 ⁺	Inapreciable	2,85	Negligible	-16,35 ⁺
Extremadura	Baixíssima	22,10**	Baixa	0,80*	Inapreciable	-3,90
Illes Balears	Alta	56,55*	Alta	7,50*	Inapreciable	-1,15
Aragó	Negligible	34,85 ⁺	Inapreciable	4,65	Inapreciable	-1,05
Andalusia	Baixa	32,20*	Negligible	1,20 ⁺	Inapreciable	0,95
la Rioja	Negligible	36,50 ⁺	Alta	7,55*	Inapreciable	8,75
REGNE D'ESPANYA	Inapreciable	46,65	Inapreciable	3,10	Inapreciable	9,50
Cantàbria	Inapreciable	41,00	Inapreciable	4,15	Apreciable	33,05 ⁺
País Valencià	Inapreciable	45,40	Negligible	1,25 ⁺	Apreciable	36,25 ⁺
Múrcia	Inapreciable	40,95	Baixa	0,50*	Alt	52,00*
Castella - la Manxa	Inapreciable	39,60	Inapreciable	2,60	Alt	52,85*
Castella i Lleó	Inapreciable	45,25	Inapreciable	2,30	Alt	55,75*
Madrid	Alta	55,95*	Alta	6,95*	Molt alt	67,90**

⁺ mitjana ± ½ DE

* mitjana ± 1 DE

** mitjana ± 1½ DE

** mitjana ± 2 DE

277

i les Illes Balears entre els territoris no [nacionalment] espanyols destaquen per la seva «preocupació» pel tema. Tant d'enrenou mediàtic i resulta que el debat sobre els nacionalismes, perifèrics o no, és una pugna localitzada entre la Comunitat de Madrid i la meitat dels territoris (3/6), o la majoria si hi incloem Navarra, que s'acosta a la significació estadística, no [nacionalment] espanyols. La resta de la

població, tant per territoris com pel conjunt Regne, no sembla interessada ni preocupada majoritàriament pel tema.

Quant a la incomoditat de resposta, el valor més gran correspon al País Basc, seguit de Navarra, la Rioja, les Illes Balears i la Comunitat de Madrid, en ordre decreixent. Els valors més petits s'observen a Múrcia i Extremadura, territoris [nacionalment] espanyols i, en aquest sentit, paradigmàtics de la no-conflictivitat esperable de la tria forçada del grau d'acceptació entre el gentilici regional i el nacional propis. Però aquesta explicació, invertida, només és aplicable al País Basc, on la població enquestada trobaria molta incomoditat a ésser forçats a triar entre dos gentilicis nacionals i no entre un de regional i un altre de nacional. El cas de Navarra —ja ho hem comentat—, originaria incomoditat en aquells que, percebent la tria entre dos gentilicis nacionals, són abocats forçadament a triar un de *regional*, navarrès, com a única alternativa a *espanyol*. En els casos de les Illes Balears —ja comentat—, així com en el de la Rioja i el de la Comunitat de Madrid —també ja comentat—, la incomoditat podria provenir de la manca de historicitat de nous gentilicis regionals creats administrativament com a conseqüència de l'organització autonòmica del Regne. Malgrat tot l'anterior, allò més rellevant és la manca d'incomoditat de resposta, estadísticament significativa, entre la població de Catalunya, únic territori sensibilitzat pel tema però que no «protesta» quan el forcen a triar entre *espanyol* i *català*. Això no ens ha de fer oblidar la *pressió conformadora* quasi experimentalment demostrada en aquest territori (vegeu «3.6. Una prova independent de *pressió conformadora*»). L'explicació seria que per a la població de Catalunya la tria forçada no seria entre dos gentilicis nacionals, ni entre un de nacional i un de regional, sinó, senzillament, entre un de nacional —*català*— i un de referent a la ciutadania de la persona entrevistada —*espanyol*.

Quant a la mesura de desarrelament, ens trobam amb tot el problema de la concepció de la pregunta 48 amb les seves múltiples fallades. Tanmateix, seguint una interpretació *clàssica*, torn a repetir que prescindirem de totes les anàlisis fetes i usarem només els seus continguts explícits: un contrast entre l'autoadscripció local o general a un territori. Cal advertir, primer de tot, que aquesta adscripció es fa davant un «conciudadà», un entrevistador del CIS. Cal tenir molt clar que un grup d'extremenys situats a París i interrogats per un parisenc, amb tota probabilitat, no es mostrarien insensibilitzats pel tema ni trobarien còmoda la pregunta d'haver de triar entre si se senten francesos o extremenys; més aviat trobarien que la pregunta és absolutament fora de lloc, perquè ells són i se senten espanyols, malgrat que a Extremadura i davant entrevistadors connacionals del CIS dirien com a grup (taula 12) que se senten més aviat extremenys que no pas espanyols. Per això, allò realment més sorprenent de la taula 15 no són els valors alts en arrelament sinó els alts en desarrelament. Efectivament, què té d'estrany que els ciutadans del Regne que viuen al territori tradicional del poble preromànic i més antic de tot el sud d'Europa, se sentin bascos o no, com els que viuen a un arxipèlag africà amb un fus horari diferent del metropolità, se sentin canaris o no, es declarin significativament arrelats al seu territori, ço és, amb alts valors negatius en desarrelament? Igualment, no és gens estrany que quasi arribi a la significació estadística l'arrelament de territoris amb llengua pròpia i diferent de l'espanyola, com Galícia, Catalunya o Astúries. El que sorprèn és el poc arrelament de la població de les Illes Balears i sobretot el desarrelament quasi significatiu dels ciutadans del País Valencià, si bé aquest país no és tot ell de llengua catalana. En definitiva, el que crida més l'atenció és l'alt i estadísticament significatiu desarrelament dels ciutadans de Múrcia i molt especialment dels ciutadans tradicionalment «caste-

llans», de les autonomies de Castella - la Manxa, Castella i Lleó i el cas extremadíssim de la Comunitat de Madrid; i que es declarin «deslocalitzats» davant un connacional i conciuatà del Regne.

En essència, els estats moderns hereus sociològics de monarquies basades en la coerció física i en un aglutinant social fonamentalment religiós han hagut de canviar aquest aglutinant per un de nacional per tal de mantenir la *unió* dels diversos pobles sotmesos a la mateixa monarquia. D'ací la indefinició i la mescla dels gentilicis referits als regnes, els territoris, les nacions i les llengües. Els hereus de la monarquia francesa optaren per eixamplar el seu nom fonamentalment nacional, *francès*, a tot el territori de la monarquia; per contra, els hereus sociològics de la monarquia castellana optaren per apropiar-se d'un nom geogràfic, el d'Espanya,¹⁵ amb la mateixa finalitat. Per això, els habitants dels territoris de l'antic Regne de Castellà (i Lleó) i que han conservat durant més temps l'adjectiu *castellà* per a qualificar llur territori estarien mancats d'un gentilici regional. Completant el raonament, per als tradicionalment «castellans» la tria forçada no hauria estat entre dos gentilicis nacionals, ni entre un de nacional i un altre de ciutadania, ni entre un de nacional i un de regional, sinó, senzillament, entre dos de regionals, un de vell i de tudat —*castellà*—, i un de nou —*espanyol*. El mal és que els hereus sociològics del Regne de Castella, *nunc*, d'Espanya, proposen aquest mateix gentilici, *espanyol*, tant per als ciutadans del Regne com, abusant encara molt més, per a la nació que ideològicament usarien per a justificar, sense connotacions monàrquiques obsoletes, l'estat heretat de la dinastia reial.

15. Vegeu la nota 5.

4.2. Interpretació factorial

Les interpretacions clàssiques dels resultats de la pregunta 48 són complicades, perquè necessàriament han d'ésser diverses, ço és, adequades a la situació politicohistòrica de cada territori. Tanmateix, aquestes interpretacions, sense deixar d'ésser consistents amb les dades, esdevenen clarament generals i uniformes a partir de les anàlisis de contingut, de consistència i d'estabilitat fetes i que són sintetitzades per l'anàlisi factorial. Hem mostrat que la pregunta 48 conté dos factors: un de bàsic i de molt potent, que és una actitud politico-social identificada com a centralisme i un altre de molt menor que seria un factor identitari. D'ací la semblant ordenació, especialment en els valors alts, dels territoris tant a la taula 15, feta segons la mesura global de desarrelament, com a la taula 16, feta segons el primer factor.

La taula 16 mostra les puntuacions factorials en l'actitud centralista mesurada per la pregunta 48; és, doncs, una mesura esbiaixada cap al procentralisme o, dit d'una altra manera, una mesura que minoritza les respostes anticentralistes. S'hi observa una aclaparadora majoria de territoris de població anticentralista, en diversos graus, com si fos l'estat d'opinió bàsic de la població total del Regne: els valors negatius. Enmig d'aquest panorama anticentralista contrasten Cantàbria, País Valencià, Múrcia, Castella - la Manxa, Castella i Lleó i la Comunitat de Madrid, amb actituds centralistes en diversos graus: els valors positius. És més, excloent-hi Cantàbria, aquest grup de territoris dibuixa a la taula 16 una àrea geogràfica ben delimitada i que correspondria al rerepaís de la ciutat de Madrid. No sembla arriscat, doncs, suposar que l'actitud centralista s'origina a la capital del Regne de Castella, *nunc*, d'Espanya, on té el valor més alt, i es propaga pel territori *viscut* (viatges, estades) pels hereus sociològics de les idees i dels beneficis del Regne que no volen perdre el

TAULA 16
*Interpretació factorial de les dades. Puntuacions en el factor
 actitud centralista*

Territoris	Totes les variables		Només les variables estables	
	Qualificació	Valor	Qualificació	Valor
Canàries	ANTI ALTA	-1,39952	ANTI ALTA	-1,14318
Astúries		-1,01514		-1,01249
Galícia		-1,00267	ANTI MODERADA	-0,99336
Navarra		-1,04575		-0,95065
País Basc	-0,89134	-0,78752		
Extremadura	-0,77951	-0,76326		
Aragó	ANTI BAIXA	-0,29208	ANTI BAIXA	-0,58203
Andalusia		-0,42481		-0,48049
Catalunya		-0,28799		-0,28271
la Rioja		0,11831		-0,21676
Illes Balears	PRO BAIXA	0,17528	PRO MODERADA	-0,02793
Cantàbria		0,45676		0,66411
País Valencià	PRO MODERADA	0,83571		0,70555
Múrcia	PRO ALTA	1,10924	PRO ALTA	1,23886
Castella - la Manxa		1,07849		1,28413
Castella i Lleó		1,40495		1,39887
Comunitat de Madrid	PRO MOLT ALTA	1,96007	PRO MOLT ALTA	1,94884

Els territoris han estat ordenats per les seves puntuacions factorials en *actitud* centralista de l'anàlisi només amb les respostes estables.

control de llurs privilegis i de llurs avantatges: la vertadera base de llur actitud centralista. Aquests hereus sociològics serien una xarxa de famílies riques i poderoses interrelacionades entre elles i una gran massa de funcionaris, i llurs famílies, cooptats entre ells. Poca és la població de la *villa y corte* que no visqui directament o indirecta de l'*erario públic*. Atès que les actituds són producte de la interacció entre

persones, del cara a cara, la població del País Valencià actua-
ria com un mur de contenció: d'una banda, és tan accessible
per a la gent de Madrid com Múrcia; però, de l'altra, és un
territori no [nacionalment] espanyol, cosa que fa que sigui
un terreny difícil per a la sembra del centralisme disfressat de
nacionalisme espanyol. És més, per ventura la taula 16 es
podria explicar totalment per l'acció conjunta de dues varia-
bles: l'accessibilitat del territori des de Madrid i la nacionali-
tat del territori. Així, a igualtat de nacionalitat, a menys
accessibilitat menys actitud centralista, com són els casos de
Canàries i de Múrcia; a igualtat d'accessibilitat, a diferent
nacionalitat menys actitud centralista, com són els casos de
Múrcia i del País Valencià. Naturalment, l'accessibilitat no
seria només la possibilitat de desplaçament, com el pont aeri
Barcelona-Madrid, sinó també la teranyina madrilenya de les
oposicions a funcionari, entre d'altres.

La taula 17 mostra les puntuacions factorials del petit
factor identitari que mesura la pregunta 48. El panorama
dibuixat per aquesta taula és completament diferent de l'an-
terior: els territoris amb identitat, dins el conjunt, són els no
[nacionalment] espanyols, llevat de Galícia i el País Valencià,
i incloent-hi la Comunitat de Madrid i Canàries. Cal remar-
car que en el cas de la identitat no tenim un tall clar, un va-
lor 0, com en el cas de l'actitud centralista, de manera que
hem qualificat de *mitjana* la zona $0 \pm 1/2$ DE, que corres-
pondria a la personalitat mitjana del Regne. Amb aquest
referent cal entendre els territoris que hi destaquen i que
suara hem esmentat. Dins aquesta comparació, només crida
l'atenció la personalitat diluïda d'Andalusia que o bé és el
producte del nostre prejudici de considerar-la ben *caracterís-
tica*, idea que no corrobora la seva puntuació factorial, o bé
la personalitat andalusa forma una part tan típica de l'ima-
ginari espanyol que la mateixa Andalusia resta diluïda con-
frontada a la mitjana espanyola.

TAULA 17
*Interpretació factorial de les dades. Puntuacions en el factor
 identitat territorial*

Territoris	Totes les variables		Només les variables estables	
	Qualificació	Valor	Qualificació	Valor
Extremadura	MOLT DILUÏDA	-1,80973	MOLT DILUÏDA	-1,81011
Andalusia	DILUÏDA	-1,14135	DILUÏDA	-1,04607
Aragó	MODERADAMENT DILUÏDA	-0,63672	MODERADAMENT DILUÏDA	-0,99306
la Rioja	MITJANA	-0,17982		-0,89379
Astúries	MODERADAMENT DILUÏDA	-0,86360		-0,87196
Castella - la Manxa	MITJANA	-0,44978	MITJANA	-0,40468
Cantàbria		-0,28953		-0,38471
Múrcia	MODERADAMENT DILUÏDA	-0,58897		-0,28224
País Valencià	MITJANA	-0,30084		-0,06668
Castella i Lleó		-0,11433		-0,00155
Galícia		-0,15483		0,21959
Canàries		0,18039		0,67933
Comunitat de Madrid	ACUSADA	1,03966		MODERADAMENT ACUSADA
Navarra		1,05025	0,79241	
Illes Balears		1,12275	0,83385	
Catalunya	MODERADAMENT ACUSADA	0,83259	ACUSADA	1,41591
País Basc	ACUSADÍSSIMA	2,30387	ACUSADÍSSIMA	2,07457

Els territoris han estat ordenats per les seves puntuacions factorials en *identitat territorial* de l'anàlisi només amb les respostes estables.

5. CONCLUSIONS

Ens sembla demostrat que la pregunta 48 és, fonamentalment, una mesura de centralisme. Ens sembla clar que la pregunta 48 no és l'adequada per a avaluar els sentiments de pertinença nacional. Ens sembla provat que les interpretacions dels resultats de la pregunta 48 quant a la identificació nacional són errònies. Sembla mentida que una mesura com la pregunta 48 hagi estat usada amb la finalitat d'avaluar identitats nacionals, un tema capital en un regne plurinacional, sense uns estudis previs sobre la seva fiabilitat, la seva sensibilitat i, sobretot, la seva validesa.¹⁶ En definitiva, hom inventa un procediment de mesura i decideix des del poder, sense estudis teòrics ni proves empíriques, que aquest procediment «mesura» la identitat nacional. Aquesta manera de procedir constitueix, al nostre parer, un cas flagrant de «pseudoavaluació». L'avaluació de les opinions i de les actituds de la població és especialment important en les democràcies amb pocs i xerecs instruments democràtics, com la del Regne d'Espanya, on la població només elegeix representats que figura que expressaran les opinions i actituds dels electors, però que no permet, sinó des del poder, la votació d'idees, els referèndums vinculants promoguts des del comú dels ciutadans. Aquests referèndums són els únics mecanismes socials que permeten, precedits d'un debat social de mesos on tothom pot arribar a formar-se una opinió, copsar, amb valor democràtic i fins i tot científic, les idees de la

16. Hom posà l'arada davant el bou: «El tema de la identidad nacional es de enorme complejidad y aquí sólo podemos explorar algunos aspectos utilizando unos indicadores derivados de las respuestas a una serie de preguntas relacionadas con el tema. Indudablemente merecería un estudio en profundidad con entrevistas cualitativas, preguntas abiertas, discusiones de grupo, etc., pero ello queda para otros investigadores» (Linz, 1986, p. 27-28).

població. Per aquesta manca de contrast referendari, les enquestes sociològiques fetes des del poder en sistemes democràtics de baixa intensitat sempre tenen el perill i la temptació d'incórrer en la pseudoavaluació:

[...] l'avaluació és una situació social asimètrica i moltes vegades qui mana diu que avalua per tal de justificar les seves decisions. Ara bé, en democràcia hom tria qui mana, i per tant al triat no li cal més legitimitat, ni científica ni tècnica, per exercir el seu poder, i si cerca avaluar, mitjançant procediments científicament incorrectes o simplistes, les conseqüències dels seus actes, llavors entendrem que polititza l'avaluació, sostraiant-la del seu àmbit científico-tènic. [...] aquesta incorrecció [...] també fa que siguin elegits com a instrument de justificació de polítiques directives mancades d'argumentacions racionals i empíriques. És allò que, com a catalans, i a tall d'exemple, patim: ens conculquen els nostres drets polítics i lingüístics a tots els nivells i després hom fa enquestes a la nostra població on es *veu clarament* que els catalans renuncien a emprar llur llengua en moltes situacions; aquestes enquestes són usades per demostrar *científicament* que els catalans, en l'aspecte lingüístic, encara tenen més del que els cal. Aquesta pseudodemonstració científica ens revolta, no sols per la seva falsedat, sinó també perquè ens humilia profundament. Hem d'evitar, emperò, que el nostre rebuig, o acceptació, d'una avaluació sigui basat en motius emocionals, perquè ens desagradia o no. Cal que, com a científics, usem les armes de la ciència: Tota mesura és part inextricable d'una teoria, i la teoria implícita d'aquest cas no fa referència a cap concepció filosòfica del *lliure albir*, sinó que es refereix als mecanismes, tan coneguts d'altra banda, de la repressió sòcio-política, de la *domesticació* d'una pobla-

ció per part d'un poder polític; per tant, allò que detecten les dites enquestes són els efectes de la repressió i no cap altra cosa.¹⁷

Si no és possible fer referèndums, quant a la mesura de l'actitud colgada dins la pregunta 48, el centralisme, i per a fer-la explícita, proposaríem mesurar, amb escales àmplies i senars, parelles de mots antònims, cosa que no sols permetria refinar la mesura sinó també estudiar-ne la fiabilitat. Així, si de bon de veres el CIS ens vol demostrar que som justament nosaltres els que estam en minoria dins el Regne, i no pas ells, podrien avaluar el centralisme d'aquesta manera:

Y en relación con la organización del Estado, ¿podría decirme, por favor, cómo puntuaría Ud. los siguientes principios organizativos de 0 a 10, en la que el 0 significa nada y el 10 el máximo?

Autoritarismo
Democracia
República
Monarquía
Centralismo
Federalismo

287

17. LI. GARCIA, J. REIG, R. TORRUBIA i G. VERGER (1998), «La interferència del poder sobre l'avaluació: Quatre casos de pseudoavaluació», a R. GUERRERO (ed.), *Llibre d'actes del Quinzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*, Barcelona, Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, p. 155-182.

